

J. Spychalska

"O typach motywacji", M. Dybowski,
Poznań 1965 : [recenzja]

Studia Philosophiae Christianae 2/2, 269-275

1966

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

powtarzać znanych na ogół wiadomości o psychoanalizie. Cała książka jest przejrzystym obrazem naukowych dociekań psychoanalityków i podaje naukową interpretację ich osiągnięć. Jest przede wszystkim pierwszą książką w języku polskim, która podaje wnikliwe ujęcie historyczne tej młodej dziedziny wiedzy psychologicznej.

J. Gruszyński

M. Dybowski, O typach motywacji, Poznań 1965.

Praca Ks. M. Dybowskiego „O typach motywacji” jest pierwszą próbą łączenia badań eksperymentalnych z filozoficzną analizą procesów woli. Nowy i nieopracowany do tej pory był też sam problem, którego rozwiązanie stawia sobie autor jako główny cel pracy. W wyniku analizy materiału badawczego dochodzi do bardzo ciekawych i zupełnie nowych stwierdzeń pozwalających na wyodrębnienie czterech typów motywacji woli: zniechęconego, rozważającego, intuicyjnego i ofiarnego. Praca ma więc charakter wybitnie twórczy.

Całość zagadnienia dzieli autor na część wstępną i cztery części zasadnicze. Część wstępna uwzględnia aspekt historyczno-metodyczny zagadnienia oraz analizę najważniejszych pojęć. Pierwsza część — to poszukiwanie drogi do odnalezienia typów motywacji. Treścią drugiej części jest analiza różnic między typami słabymi i mocnymi. W trzeciej części autor omawia różnice między ludźmi pracującymi nad sobą i nie pracującymi. Część czwarta i ostatnia — to analiza typów motywacji.

W pracy swej „O typach motywacji” autor kontynuuje badania nad wolą zapoczątkowane już w latach trzydziestych i prowadzone do chwili obecnej. Z tego względu bardzo często odwołuje się do stwierdzeń i wniosków podanych w pracach poprzednich, często odsyła do nich czytelnika, względnie zakłada ich znajomość.

Już we wstępie podsuwa autor bardzo ciekawy problem możliwego wpływu różnych czynników na kształtowanie się, a więc i zmianę motywacji woli, tym samym zaś na zmianę typu. Wnioski jednak, które przytacza we wstępie, i sposób ich przedstawienia, budzą pewne zastrzeżenia. W oparciu o przeprowadzone trzykrotnie badania autor podaje kilka przykładów, w których różne okoliczności i sytuacje życiowe przyczyniły się do zmiany typu temperamentu danych osób.

Porównanie wyników badań z lat 1923, 1930—39 i 1944—63 wydaje się rzeczywiście ciekawe. Czy można jednak mieć pewność, że właśnie warunki ekonomiczno-historyczne przyczyniły się do takich przekształceń? Stwierdzenie to miałoby swoje uzasadnienie tylko wtedy, gdyby autor w każdym z wymienionych okresów badał tę samą grupę osób,

co przy takich odstępach czasu jest zupełnie niemożliwe. Gdyby nawet grupa poddana pierwszym badaniom (36 osób) wchodziła w całości w liczbę osób badanych w drugim i trzecim przypadku (100 osób i 50 osób), to i tak otrzymane wyniki nie uprawniałyby do wysuwania ogólnego wniosku. Pozwalają one na postawienie hipotezy, względnie na orzekanie tylko o badanych grupach. Zmiana układu poszczególnych typów mogła być uwarunkowana doborem grupy oraz całym szeregiem innych czynników.

Część wstępna obejmuje dwa rozdziały: 1. Wstęp historyczny i metodyczny. 2. Motywację, motywy i podział motywów (czyli analizę najważniejszych pojęć).

Treść części wstępnej orientuje doskonale czytelnika w całości zagadnienia, zapoznaje z przeprowadzonymi dotychczas badaniami nad procesami woli. Szczególny akcent kładzie autor na problem motywacji. Omawia dość szczegółowo badania podejmowane przez Michotte'a, Maslowa i przedstawicieli amerykańskiej psychologii motywacji. Dokładniejszej analizie poddaje najważniejsze pojęcia, tzn. pojęcie motywacji, motywu i wartości. Przedstawia też w skrócie naukę św. Tomasza na temat woli i zapoznaje czytelnika z metodą badań w obecnej pracy.

Część pierwsza zatytułowana: „Poszukiwanie drogi do odnalezienia typów motywacji składa się z czterech rozdziałów. Pierwsze trzy to: analiza czynności, analiza motywów i analiza osób. Rozdział czwarty prowadzi do rozwiązania głównego problemu postawionego w tytule pierwszej części.

W wyniku analizy badań obejmujących 20 podstawowych czynności autor stwierdza, że głównym celem codziennego życia jest zaspokojenie potrzeb związanych z obowiązkiem człowieka, a dopiero na drugim miejscu doznawanie przyjemności. Przedmiotem zainteresowania czy podmiotem, któremu służą wymienione czynności jest, jak to wynika z badań, przede wszystkim sam człowiek, drugorzędną zaś rolę odgrywa otoczenie.

W analizie motywów autor uwzględnia motywy moralne i prakseologiczne. Wśród pierwszych przyjmuje: altruistyczne i egoistyczne, hedonistyczne, deontologiczne, utylitarne, obiektywne i subiektywne. Z zestawienia wynika, że motywami najliczniej podawanymi przez pierwszą grupę badanych (36 osób) są: deontologiczne i hedonistyczne. Motywy prakseologiczne wiąże autor z pojęciem aktualizacji, którą rozumie dwojako: jako samoaktualizację i aktualizację siebie. Pierwsza polega na postawie dążącej do czynnego wzbogacenia siebie w dziedzinie intelektu, uczucia i woli, druga jest doskonalsza i przez nią rozumie autor aktualizację siebie w innych ludziach, ogarnianie ich swoim wpływem; obejmuje ona te same trzy dziedziny (intelektu, uczucia i woli). Wyniki analizy motywów prakseologicznych wykazują wy-

rażną przewagę samoaktualizacji nad aktualizacją siebie. Świadczy to o tym, że wśród 20 omawianych czynności życia codziennego przeważa aktywny stosunek do siebie i szukanie wartości dla siebie. Nastawienie społeczne jest spotykane rzadziej.

Postawę samoaktualizacji czy aktualizacji siebie autor skonfrontował z przyjętymi w poprzedniej pracy („O typach woli”) typami woli. Okazało się, że typy B i D (sangwinik i melancholik) nie posiadają ani silnej aktualizacji siebie ani samoaktualizacji. Tendencje te zaznaczają się wyraźnie w pozostałych typach A i C (flegmatyka i choleryka). Typ A charakteryzuje się silniejszym dążeniem do zdobywania dóbr dla siebie, typ zaś C — większym wpływem na innych. W oparciu o uzyskane wyniki autor wyróżnia typy mocne (A i C) i typy słabe (B i D). Typy mocne posiadają silną aktualizację, słabe wręcz odwrotnie.

Okazało się też, że cechą aktualizacji odnoszącą się do treści motywów prakseologicznych można przyjąć za kryterium podziału czy odnalezienia u badanych typów motywacji. Typy te oznaczył autor symbolami: K, L, M i N.

W części drugiej, obejmującej charakterystykę osób mocnych i słabych, autor wykorzystuje badania przeprowadzone w 100-osobowej grupie. Uwzględnia różnice osób mocnych i słabych w liczebności podawanych motywów, w sposobie motywacji, liczbowe porównania motywów i analizę motywów prakseologicznych. Przeprowadza następnie bardzo szczegółową analizę 20 badanych czynności w świetle motywów. Na końcu tej części umieszcza ciekawy i łatwy do zastosowania test do badania motywacji (siły woli).

Stwierdzenia i wnioski, do jakich dochodzi autor w części trzeciej, mają charakter najbardziej hipotetyczny, bo opierają się tylko na 18-osobowej grupie badanych. Od strony treści są one jednak bardzo ciekawe, zwłaszcza gdy chodzi o ich wydzźwięk praktyczny. Autor porównuje wyniki badań przeprowadzanych co sześć lat na 9-ciu osobach, z którymi przez cały czas miał kontakt i które pracowały nad sobą pod jego kierunkiem, z wynikami drugiej 9-osobowej grupy badanych, którzy nie pracowali nad sobą. Ci ostatni badani byli powtórnie po sześciu latach. Na podstawie zestawienia wyników dochodzi autor do ciekawych stwierdzeń. Różnice w rozwoju woli najsilniej zaznaczyły się w dziedzinie prakseologicznej. U osób pracujących nad sobą postęp ten był dwukrotnie większy niż u osób pozostałej grupy. Postęp moralnej strony woli okazał się mniejszy, ale za to bardziej stały.

Część czwarta zawiera dokładną analizę wyodrębnionych czterech typów motywacji. Za podstawę podziału badanych na typy wzięto wybór aktualizacji. Analizę oparto na dwóch przebadanych grupach — 36-osobowej i 50-osobowej. Krzywa wyznaczająca typy zwraca uwagę

rażną przewagą samoaktualizacji nad aktualizacją siebie. Świadczy to tym, że aktualizacja, czyli udzielanie się innym, stale wzrasta, podczas gdy samoaktualizacja, czyli zajmowanie się sobą, powoli spada.

W najniższym typie K zaznacza się najbardziej aktualizacja siebie w dziedzinie intelektu. Typ najwyższy N charakteryzuje się nie tylko wzmoczoną działalnością woli i intelektu, ale i uczuć, z uczuciami wyższymi włącznie. Dwa środkowe typy L i M są pośrednie.

Autor przeprowadza oddzielnie analizę każdego typu, najpierw w badaniach 36-osobowej grupy, a potem następnej. Typy pośrednie L i M rozбивa na dwa podtypy: mocnych i słabych. W analizie grupy 50-osobowej przedstawia krótką charakterystykę każdej osoby badanej na podstawie danych z samoobserwacji. Następnie przeprowadza analizę porównawczą otrzymanych wyników obydwu grup.

Zestawienie wyników pozwala zauważyć, że pierwsza grupa (36 osób) zaczynała aktualizację od intelektu, druga zaś od woli. Pierwsza posiadała więcej form ujemnych, druga zaś dodatnich, co wpływało na łatwość i szybkość decyzji. Pierwsi zdradzali mniej altruizmu i dążenia do przyjemności, więcej zaś obiektywizmu i utylitaryzmu.

Wyraźne zmiany w profilu poszczególnych typów tłumaczy autor warunkami historyczno-społecznymi. Uważa on, że ogólny postęp, rozwój techniki w dziedzinie różnych specjalności i aktywizacja wszelkich talentów nastawia optymistycznie i ułatwia niesienie pomocy innym.

Autor zwraca też uwagę na fakt, że wymienione uprzednio typy woli (A, B, C, D) nie pokrywają się z typami motywacji. Rozwój najwyższego typu motywacji N, w przeciwieństwie do najwyższego typu woli, nie jest ograniczony, może podlegać ciągłemu doskonaleniu. Dokonuje się ono poprzez wzrost cech altruistycznych i deontologicznych, a zanik hedonizmu i egoizmu.

Wyodrębnione typy motywacji to: K — zniechęcony, L — rozważający, M — intuicyjny i N — ofiarny.

Materiał eksperymentalny do opracowania zagadnienia zebrał autor metodą kwestionariusza. Kwestionariusz składał się z dwudziestu pytań, których treścią były, jak zaznaczono wyżej, czynności życia codziennego. Ankietowani mieli podać sposób zabierania się do wymienionych w kwestionariuszu czynności oraz motywy, które zjawiały się w świadomości badanych, i którymi kierowali się oni w podjęciu względnie w zrezygnowaniu z czynności. W części czwartej wykorzystano też dane z samoobserwacji badanych. Były to wypowiedzi introspekcyjne dotyczące postanowień, planu pracy, siły woli, uczucia dominującego itp.

Zebrany w ten sposób materiał badawczy autor opracowuje przy użyciu metody statystyczno-opisowej. Na końcu pracy załącza bardzo dokładne i przejrzyste tablice remanentowe i na nich głównie opiera

wszystkie analizy. Szkoda, że autor nie dołącza też niektórych przynajmniej tablic z pracy poprzedniej „O typach woli”, jako że wielokrotnie się na nie powołuje. Poza tym autor wykorzystuje tablice remanentowe do różnych fragmentarycznych, a bardzo wnikliwych i ciekawych zestawień porównawczych. Te ostatnie przytacza w treści przy omawianiu poszczególnych zagadnień. Ułatwiają one uchwycenie typowych różnic w reakcjach osób badanych. Poza zestawieniami statystycznymi i ich opisem cytuje autor bardziej charakterystyczne wypowiedzi badanych.

Biorąc pod uwagę stronę treściową należy podkreślić, że omawiana obecnie praca wzbudza duże zainteresowanie ważnością i aktualnością problemu oraz wzbogaca literaturę psychologiczną nowymi osiągnięciami. Jest przy tym na pewno trudna. Wydaje się, że tę „trudność” w odbiorze czytającego można by zmniejszyć poprzez niewielkie zmiany w układzie i sposobie ujmowania zagadnień. Zmiany te podano niżej w krytycznej ocenie rozprawy.

W całości pracy wyraźnie wyczuwa się brak zwartości, jednolitości i ciągłości myślenia. Na usprawiedliwienie autora trzeba podać fakt, że pracę tę pisał on częściami, w dużych odstępach czasu. Może fakt ten jest też w dużej mierze przyczyną wielu nieuniknionych powtórzeń, wracania do tych samych spraw i zagadnień. Tak np. podział motywów omawia autor kilkakrotnie. Mówi o nim na str. 42, p. 87, czyli w drugim rozdziale części wstępnej i wraca do niego przed analizą 20 czynności na str. 92, p. 205 oraz na str. 96, p. 209. Podział motywów prakseologicznych przedstawiony na str. 67 (p. 149—150) przytacza ponownie na str. 177. Zamiast powtórzeń można by zrobić odnośnik. W kilku miejscach podaje również dane dotyczące przeprowadzanych badań. Z wypowiedzi umieszczonej na str. 19 wynika, że autor przebadał w sumie 150 osób. W relacji zaś jaką znajdujemy na str. 15 i 79 autor pisze, że ogólna liczba badanych wynosił 186 osób. Zdarza się też, że autor analizując poszczególne przypadki kilkakrotnie cytuje te same wypowiedzi ankietowanych, np. wypowiedź osoby SS, str. 184 i 185.

Nie dość jasno i wyraźnie podkreśla autor cel podjętych badań, a tym samym cel rozprawy. Pisze wprawdzie na str. 17, że celem pracy jest odnalezienie typów motywacji, ale zdanie to ginie w treści, podane jest jako uzasadnienie przyjętej klasyfikacji motywów. Cel pracy natomiast powinien być określony bardzo jasno i wyraźnie. Dokładniejsze sprecyzowanie celu znajdujemy dopiero na str. 199. Celem więc głównym jest, jak zaznacza autor, znalezienie odpowiedzi na następujące pytania: jakie są typy motywacji, co je charakteryzuje i wyodrębnia wobec typów formalnych znalezionych i opisanych w „Typach woli”?

Praca obecna, niezależnie od poprzednio wydanych rozpraw na te-

mat woli, stanowi tematycznie pewną całość. Za taką należałoby ją przyjąć. Jest to jednak dość trudne ze względu na fakt ciągłego odwoływania się do prac wcześniejszych. Nawet wnioski i stwierdzenia traktuje autor jako ciąg dalszy stwierżeń i wniosków poprzednich, oznaczając je dalszą numeracją (pierwszy wniosek obecnej pracy jest w kolejności XII). Czy dla utrzymania pewnej całości nie należałoby podać treści wszystkich wniosków? Można by je umieścić w przypisie względnie na końcu rozprawy. Bardzo często też autor odwołuje się do zagadnień, które omawiał w innych pracach, a zwłaszcza w „Typach woli”. Poza tym wydaje się, że dwie środkowe części są zbyt luźno powiązane z całością zagadnienia, z celem rozprawy. Wskazane byłoby silniejsze i wyraźniejsze podkreślenie ich związku z głównym problemem, uzasadnienie ich celowości i określenie roli jaką spełniają w rozwiązaniu zasadniczego problemu.

W nauce św. Tomasza na temat woli autor próbuje szukać wyjaśnień czy potwierdzeń wyników otrzymanych poprzez analizę badań eksperymentalnych. To nawiązanie, zaznaczone już w tytule pracy, budzi zainteresowanie i zaciekawienie czytelnika. Zapoznanie się z treścią trochę jednak rozczarowuje. Nie zawsze wyczuwa się wyraźne powiązania między analizą badań eksperymentalnych a przytoczonymi partiami z nauki św. Tomasza. W części drugiej na przykład, sztuczne wydaje się włączenie wyjątków z nauki św. Tomasza o cnotach. Można by pewne partie nauki tomistycznej na tematy związane z treścią pracy, umieścić w części wstępnej, a przy analizie materiału eksperymentalnego odwoływać się tylko do nich. Praca zyskałaby wtedy na jasności i zwartości.

Nasuwają się również pewne uwagi dotyczące części wstępnej. Można by zakwestionować punkt pierwszy. Czy jest on rzeczywiście historią powstania pracy? Wydaje się, że uzasadnia on raczej wybór tematu oraz wskazuje na historyczne podstawy badań, na których autor się opierał. Część ta zyskałaby na przejrzystości, gdyby autor omówił najpierw badania innych psychologów na temat woli, a więc Michotte'a, Masłowa, Barretta i innych, następnie przedstawił naukę św. Tomasza dotyczącą tego zagadnienia, a dopiero na trzecim miejscu wykazał aktualność i potrzebę podjętych w obecnej pracy badań. Opis metody i uzasadnienie jej wyboru, to byłyby punkt ostatni. W takim ujęciu z psychologii św. Tomasza należałoby usunąć analizę form procesu woli według Michotte'a i Dybowskiego. Ogólnie biorąc próba łączenia badań eksperymentalnych z nauką św. Tomasza na temat woli jest raczej mało udana.

Jeszcze kilka uwag związanych ze stroną formalną rozprawy. W tytułach poszczególnych części autor nie utrzymuje jednolitej formy. Tylko część druga i trzecia zatytułowana jest zdaniem pytającym. Na-

leżałoby je zmienić na formę oznajmującą. Tytuł części czwartej: „Typy motywacji” jest prawie równoznaczny z tytułem pracy, co trzeba uważać za zdecydowanie niewłaściwe.

W omawianej obecnie pracy autor stosuje cały szereg skrótów i czasem posługuje się nimi przed wyjaśnieniem ich znaczenia. Np. na str. 84 autor używa symboli „M” i „S”. Mają one oznaczać ludzi mocnych i słabych. Z kontekstu można się domyśleć tego znaczenia, ale to może utrudniać czytanie. Formalne zaś podanie znaczenia powyższych symboli znajdujemy dopiero na str. 104.

Myślę, że dużą pomocą w studiowaniu książki „O typach motywacji” byłby spis używanych symboli i skrótów załączony na początku względnie na końcu rozprawy.

W niektórych miejscach bardzo brakuje odnośników informujących gdzie była już mowa o tych treściach, na które autor się powołuje. Np. na str. 79 omawiany jest rysunek, którego nie ma w najbliższym kontekście. Szukanie utrudnia utrzymanie ciągłości myślenia.

Zestawienie motywów moralnych u typu K i N (str. 185) powinno być w kolejności odwrotnej. Wynika to nawet z treści i opisu zestawienia.

W ocenie ogólnej można uważać pracę ks. Dybowskiego „O typach motywacji” za pozycję bardzo cenną i wartościową, pozycję, która może oddać duże usługi w pracy wychowawczej i samowychowawczej. Nastawia ona bardzo optymistycznie, gdy chodzi o możliwości doskonalenia i umacniania podstawowej władzy człowieka, jaką jest wola. Odpoznanie typu motywacji wyznacza jednocześnie kierunek pracy nad kształceniem woli, wskazuje i określa dokładnie najsłabsze jej cechy w dziedzinie formalnej i treściowej. Tym samym zaś umożliwia jej rozwój.

J. Spsychalska

R. Wallen, *Psychologia kliniczna* (tłum. J. Reykowski), Warszawa 1964.

Brak jest dzisiaj powszechnie przyjętej definicji psychologii klinicznej. W Polsce — zgodnie zresztą ze znaczeniem wiązanim z przymiotnikiem „kliniczny” — nazwa ta jest odnoszona do badań psychologicznych nad osobami demonstrującymi różnego rodzaju zaburzenia psychiczne. Chodzi przy tym zarówno o badania teoretyczne nad zaburzeniami psychicznymi, jak i o badania diagnostyczne oraz o terapię osób, u których takie zaburzenia występują¹. Rozbieżności dotyczą rozumienia pojęcia zaburzeń psychicznych. Różni autorzy określają je

¹ A. Lewicki: Główne problemy psychologii klinicznej.